

EWA KULA

ORCID 0000-0002-9529-2143

MARZENA PĘKOWSKA

ORCID 0000-0003-1382-2655

*Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach*

DZIAŁANIA ŚRODOWISK NAUKOWYCH NA RZECZ JAKOŚCI KSZTAŁCENIA W SZKOŁACH WYŻSZYCH W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM, NA ŁAMACH CZASOPISMA „SZKOŁY AKADEMICKIE”

ABSTRACT. Kula Ewa, Pękowska Marzena, *Działania środowisk naukowych na rzecz jakości kształcenia w szkołach wyższych w dwudziestoleciu międzywojennym, na łamach czasopisma „Szkoły Akademickie”* [The Contribution of the Scientific Community Towards Quality University Education in the Interwar Period as Presented in the Szkoły Akademickie Periodical]. Studia Edukacyjne nr 54, 2019, Poznań 2019, pp. 237-256. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2019.54.14

After Poland's regaining independence, a significant role in the organization of higher education institutions, the development of academic instruction and research as well as in the formation of awareness of the Polish academic community, was played by periodicals addressed to this group. One of such magazines was *Szkoły Akademickie* quarterly (1927-1928) and afterwards a yearbook (1928-1930). The article presents the questions of higher education addressed by this journal and the activities undertaken by the scientific community to solve them. The information included in the journal allowed moreover to indicate the most crucial activities of academic circles for the improvement of academic didactics and the development of scientific research.

Key words: higher education, science, periodicals

Pojęcie jakości, zarówno na gruncie szkolnictwa wyższego, jak i w odniesieniu do wielu innych dziedzin, jest trudne, a niekiedy nawet niemożliwe do zdefiniowania, bowiem stanowi pojęcie wielowymiarowe i niejednolite. Ta wielowymiarowość jest powodem, dla którego jakość kształcenia w uczelni wyższej bywa definiowana w odniesieniu do skuteczności kształ-

cenia, efektywności pracy uczelni, a nawet jej produktywności¹. Z tego punktu widzenia istotny jest między innymi poziom badań naukowych, prowadzonych przez nauczycieli akademickich, gwarantujących wysokie standardy. W dwudziestoleciu międzywojennym szczególne znaczenie dla rozwoju nauki i dydaktyki w szkołach wyższych miał głęboki patriotyzm środowiska akademickiego².

W roku akademickim 1921/1922, a więc trzy lata po odzyskaniu niepodległości, w Polsce działało 16 uczelni wyższych. W Warszawie funkcjonowały: Uniwersytet Warszawski, Politechnika Warszawska, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wolna Wszechnica Polska, Państwowy Instytut Pedagogiczny, Państwowy Instytut Dentystyczny oraz Wyższa Szkoła Handlowa. We Lwowie były to: Uniwersytet Jana Kazimierza, Politechnika Lwowska oraz Akademia Medycyny Weterynaryjnej. W Krakowie działały: Uniwersytet Jagielloński, Akademia Górnicza oraz Akademia Sztuk Pięknych. Funkcjonowały także uniwersytety w Poznaniu, Wilnie i Lublinie. W tej liczbie przeważały uczelnie państwowe. Szkołami prywatnymi były tylko: Uniwersytet Lubelski, Wolna Wszechnica Polska oraz Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie. Działalność szkół wyższych regulowały w dwudziestoleciu międzywojennym Ustawy o szkołach akademickich z 13 lipca 1920 roku (DzU 1920 nr 72, poz. 494) oraz Ustawa z 1933 roku o reformie szkół akademickich. W pewnym stopniu ograniczała ona autonomię szkół wyższych, między innymi zezwalając ministrowi na likwidację katedr i nadając dodatkowe uprawnienia w zakresie zatwierdzania rektorów uczelni. Wiązało się to z coraz wyraźniej zaznaczającą się tendencją autorytaryzmu w państwie polskim. Przy okazji tych reform, zarówno w szkolnictwie średnim, jak i wyższym nastąpiła wymiana kadr kierowniczych: usuwani byli zwolennicy narodowej demokracji, a na ich miejsce powoływano osoby akceptowane przez obóz sanacyjny. Efekty oddziaływania tej ustawy wykraczają poza ramy chronologiczne niniejszego artykułu, jednak wspominamy o niej dla zilustrowania wpływu przemian politycznych w Polsce na kształt reform w szkolnictwie wyższym³.

Natomiast, pierwsza z wymienionych ustaw współcześnie oceniana jest jako najbardziej liberalna i nowoczesna⁴. Ustawa ta przyjęła między innymi uregulowania dotyczące zatrudniania kadr akademickich, z równoczesnym ograniczeniem liczby katedr profesorskich. Określone zostały również za-

¹ M. Jelonek, J. Skrzyńska, *Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym – uwagi wstępne*. [w:] *Ewaluacja jakości dydaktyki w szkolnictwie wyższym. Metody, narzędzia, dobre praktyki*, red. W. Przybylski, S. Rudnicki, A. Szwed, Kraków 2010, s. 11-21.

² J. Dybiec, *Nie tylko szabłą. Nauka i kultura polska w walce o utrzymanie tożsamości narodowej 1795-1918*, Kraków 2004 i n.

³ A. Massalski, E. Kula, *Polityka edukacyjna: pomiędzy kształceniem i wychowaniem*, [w:] *Stulecie polskiej polityki społecznej 1918-2018*, red. E. Bojanowska i in., Warszawa 2018, s. 399-425.

⁴ A. Bajerski, *Szkolnictwo wyższe międzywojennej Polski. Ujęcie geograficzne*, Poznań 2016, s. 69.

sady nadawania stopnia doktora, przeprowadzania habilitacji, kompetencji poszczególnych organów uczelni. Uniwersytetom, szkołom głównym, politechnikom i akademiom przyznano osobowość prawną, samorząd, a także wolność nauki i nauczania⁵. Do roku 1932/1933 liczba uczelni wyższych wzrosła do 24, głównie z powodu rozwijającego się prywatnego szkolnictwa wyższego. W latach 1921-1932 liczba prywatnych szkół wyższych wzrosła z 3 do 11, zaś liczba uczelni państwowych nie uległa zmianie. Stan taki utrzymał się do 1938 roku⁶.

Na najważniejsze kwestie dotyczące rozwoju nauki i dydaktyki akademickiej w pierwszych latach niepodległości zwracano uwagę na zjazdach naukowych, zorganizowanych kolejno w 1920 i 1927 roku. Podczas I Zjazdu Naukowego, w którym wzięli udział przedstawiciele ośrodków naukowych z całej Polski, przewodniczący Zjazdu prof. Jan Łoś⁷ w przemówieniu wprowadzającym mówił:

Mamy tu rozprawiać o potrzebach nie tej czy owej nauki poszczególnej, ale o niedomaganiach u nas nauki w szczególności, o braku dość dostatecznych środków do rozwoju nauki (...) Radźmy więc nad tym, jakimi drogami dążyć do wskrzeszenia potężnego ruchu naukowego we wskrzeszonej Polsce⁸.

Szczególną uwagę podczas obrad zwrócono na znaczenie nauki dla wielu aspektów życia społecznego, takich jak nauka a życie, nauka a społeczeństwo, nauka a rozwój gospodarczy, nauka a oświata, nauka a sztuka. Wyraźnie podkreślono niezależność nauki i badań naukowych, omówiono także stosunek państwa do nauki, jej materialne podstawy, organizację pracy naukowej oraz stan nauki polskiej na terenie międzynarodowym. Istotnym zagadnieniem była kwestia Polski jako przedmiotu badań.

Jak już wspomniano, jednym z diskutowanych zagadnień była organizacja pracy naukowej w szkołach wyższych. Referat na ten temat wygłosił prof. Władysław Semkowicz⁹. W jego opinii, nauka polska powinna sta-

⁵ J. Sadowska, *Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej: geneza, założenia i realizacja reformy Jędrzejewiczowskiej*, Białystok 2001, s. 16-17.

⁶ A. Bajerski, *Szkolnictwo wyższe międzywojennej Polski*, s. 68-69.

⁷ Jan Łoś (1860-1928), językoznawca, slawista, od 1902 r. profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie w latach 1923-1924 był rektorem. Twórca gramatyki historycznej języka polskiego, autor fundamentalnej *Gramatyki polskiej (1922-1927)*. W. Taszycki, *Łoś Jan Nepomucen (1860-1928)*, PSB, t. 18, Wrocław – Warszawa – Kraków 1973, s. 432-434.

⁸ „*Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*”, Warszawa 1920, t. 3, s. 3.

⁹ Władysław Semkowicz (1878-1949), historyk mediewista, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Polskiej Akademii Umiejętności, najwybitniejszy specjalista w zakresie nauk pomocniczych historii, wydawca źródeł, współtwórca i prezes Polskiego Towarzystwa Heraldycznego (1925-1932), redaktor jego wydawnictw. Inicjator systematycznych badań genealogicznych i geograficzno-historycznych, współtwórca Komisji Atlasu Historycznego Polski. Aresztowany w czasie „Sonderaktion Krakau”. Redaktor mającej cztery wydania *Encyklopedii*

nać na gruncie powszechności, powinna stać się wspólną nauką, opartą na jednolitej organizacji pracy¹⁰. Racjonalna, jego zdaniem, organizacja pracy naukowej wymaga skoncentrowania się wokół istniejących już instytucji naukowych i rozszerzenia zakresu ich działania na całą Polskę, poprzez tworzenie kół i oddziałów dzielnicowych. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi nauki są też decentralizacja ośrodków życia naukowego, poprawa warunków pracy naukowej (w tym wyposażenie bibliotek, laboratoriów, dbałość o powiększanie zbiorów itp.) i planowanie pracy naukowej, której nie służy działalność dorywcza i przypadkowa. Ogromne znaczenie dla rozwoju nauki ma także organizowanie spotkań służących wymianie myśli pomiędzy uczonymi.

Prof. Michał Siedlecki¹¹ wygłosił referat ukazujący obraz nauki polskiej na terenie międzynarodowym. W jego opinii, rozwój nauki i pomnażanie dorobku naukowego jest możliwe pod warunkiem zapewnienia wolności i swobody badań. Należy przez to rozumieć także łatwość i możliwość komunikowania się uczonych, a także możliwość korzystania z osiągnięć innych krajów. Różnorodność materiału do badań i możliwość udostępniania go uczonym wpływa na rozwój zakresu badań i pogłębiania ich treści. Sprawne wejście nauki polskiej na teren międzynarodowy wiąże się z koniecznością zorganizowania instytutów i pracowni badawczych, wypełniających najwyższe standardy w tym zakresie¹². Przede wszystkim jednak wykonywane w nich prace powinny być o jak najwyższym poziomie naukowym.

Poziom prac naukowych, które są wykonywane w pracowniach pod kierunkiem profesorów, a które potem wejść mogą do literatury światowej, to najlepszy środek do otwarcia sobie drogi na teren międzynarodowy. Powódź drobnych przyczynków lub prac często o ogromnej objętości, lecz o niskim poziomie, to klęska dla dobrego imienia pracowni lub autora. A prace takie tam powstają, gdzie idzie głównie o wykazanie licznych publikacji i gdzie może ambicje osobiste lub chęć dodania splendoru pracowni ujemnie wpływają na zdolności krytyczne kierownika. Na zbytek licznych prac o małej wartości pozwolić sobie nie możemy i nie powinniśmy¹³.

nauk pomocniczych historii (wyd. 4, Kraków 2000). W. Bieńkowski, *Semkowicz Władysław Aleksander, krypt. i pseud. Dr Wł. S., S., SAS, W. S., Wł. S. (1878-1949)*, PSB, t. 36, Warszawa – Kraków 1995, s. 234-242.

¹⁰ „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, Warszawa 1920, t. 3, s. 111.

¹¹ Michał Siedlecki (1873-1940), zoolog, w latach 1904-1919 i 1921-1939 profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, w latach 1919-1921 organizował reaktywowany Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie i został jego pierwszym rektorem. Współtwórca biologicznej szkoły krakowskiej. Członek korespondent Akademii Umiejętności, od 1920 członek czynny. Doktor honoris causa uniwersytetów w Strasburgu (1919) i Stefana Batorego w Wilnie (1929). Zmarł w obozie w Sachsenhausen w 1940 r., pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. S.T. Sroka, *Siedlecki Michał Marian (1873-1940)*, PSB, t. 36, Warszawa – Kraków 1996, s. 550-553.

¹² „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, Warszawa 1920, t. 3, s. 190.

¹³ Tamże, s. 191-192.

Zdaniem M. Siedleckiego, bardzo ważne dla rangi naszych badań w świecie naukowym byłoby poruszanie w pracach tematów nie tylko ważnych dla Polski i tylko do Polski odnoszących się, lecz mających znaczenie dla całego świata i dotyczących obcych krajów. Niemniej ważne były publikacje w języku obcym, wyjazdy zagraniczne, przedstawicielstwo w organizacjach i międzynarodowych towarzystwach naukowych, uruchamianie polskich placówek naukowych za granicą oraz zapraszanie naukowców z zagranicy do kraju. Te postulaty powtórzył prof. Władysław Konopczyński¹⁴, podkreślając wartość indywidualnych kontaktów między naukowcami oraz uznając, że uczelnie wyższe powinny zatroszczyć się o międzynarodową wymianę profesorów¹⁵.

Problemy dyskutowane w trakcie I Zjazdu Naukowego zostały podniesione ponownie w trakcie II Zjazdu Naukowego, zorganizowanego w 1927 roku, ostatniego w dwudziestolecie międzywojennym. Uczestniczyło w nim 42 delegatów szkół akademickich. Spotkanie zdominowały zasadniczo dwa tematy. Pierwszy odnosił się do funkcji szkoły akademickiej w masowym wyższym wykształceniu młodzieży, a drugi – do warunków, jakie stwarzały szkoły akademickie dla pracy naukowej.

Dyskusje w pierwszym obszarze tematycznym dotyczyły doboru kandydatów na studia, liczebności słuchaczy w szkołach wyższych, ich statusu materialnego, badania losów absolwentów, selekcji kandydatów do pracy naukowej, programów i metod nauczania w szkołach wyższych, a także praktycznego przygotowania absolwentów, odpowiadającego wymogom ówczesnych czasów. Referaty wprowadzające w drugim obszarze tematycznym wygłosili Jan Sosnowski¹⁶ i Stanisław Kot¹⁷. Z ich postulatów i późniejszych głosów

¹⁴ Władysław Konopczyński (1880-1952), historyk, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i Polskiej Akademii Umiejętności, członek Koła Krakowskiego Towarzystwa Historycznego, współtwórca i pierwszy redaktor naczelny *Polskiego Słownika Biograficznego*, erudyta i poliglota (znał 14 języków obcych), poseł na Sejm I kadencji w II RP. E. Rostworowski, *Konopczyński Władysław (1880-1952)*, PSB, t. 13, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967-1969, s. 556-561.

¹⁵ Tamże, s. 196.

¹⁶ Jan Sosnowski (1876-1938), fizjolog, zoolog, w latach 1923-1925 i 1932-1933 rektor Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Był założycielem i członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Od 1918 r. pracował na stanowisku profesora SGGW. Był dziekanem tamtejszego Wydziału Rolniczego. Prowadził badania z zakresu przemiany materii, fizjologii mięśni i nerwów. W latach 1899-1901 pracował w Krakowie nad zjawiskami elektrycznymi w nerwach. Od 1903 asystent w katedrze fizjologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 1918 r. profesor SGGW. W latach 1929-1932 prezes Zrzeszenia Profesorów i Docentów Szkół Akademickich. Ułatwiał współpracownikom zagraniczne staże specjalistyczne. S.T. Sroka, *Sosnowski Jan Kazimierz (1875-1938)*, PSB, t. 40, Warszawa – Kraków 2001, s. 552-553.

¹⁷ Stanisław Kot (1885-1975), historyk kultury i wychowania, działacz ruchu ludowego, polityk, od 1920 r. profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1920-1934 kierownik Katedry Historii Kultury UJ. W 1937 r. prowadził wykłady w College de France w Paryżu. W 1939 r. wicepremier rządu emigracyjnego gen. Sikorskiego i jego bliski współpracownik. W latach 1941-

w dyskusji wynikało, że z uwagi na przepelnienie szkół wyższych pracownicy naukowcy mieli coraz mniej czasu na prowadzenie badań naukowych ze względu na przeciążenie dydaktyką. Podkreślano więc, że aby szkoły wyższe mogły pogodzić dydaktykę z nauką, należałoby zróżnicować proces dydaktyczny przez wprowadzenie studiów dwustopniowych oraz wspierać młodzież przygotowującą się do pracy naukowej, na przykład przez system stypendialny. Jednocześnie krytykowano pomysł przeniesienia pracy naukowej z uczelni do specjalnie tworzonej, pozaakademickich instytutów badawczych. Krytykowano także podczas dyskusji fakt przyznawania dotacji na badania na podstawie danych zawartych w sprawozdaniach, które mogły być zawyżone i nie odzwierciedlały jakości prowadzonych badań. J. Sosnowski uważał, że

(...) Oparcie się na rocznych sprawozdaniach zakładów jest może najgorsze; istnieje specjalna sztuka pisania sprawozdań, którą wszyscy posiadają. Może pójść daleko, twierdząc, że ilekroć słyszę piękne sprawozdanie, tylekroć zjawia się we mnie podejrzenie, że w tym zakładzie jednak źle się dzieje¹⁸.

Spostrzeżenia te prowadziły z kolei do sugestii zmiany zasad prowadzenia polityki naukowej przez państwo.

Prof. S. Kot proponował odciążenie profesorów od pracy dydaktycznej przez zmniejszenie liczby wykładów i zakresów egzaminów oraz przekazanie części tych zadań młodej kadrze naukowej. Postulował także zwiększenie zatrudnienia asystentów i adiunktów oraz poprawę sytuacji materialnej profesorów nie tylko przez wyższe pensje czy środki na zakup literatury, ale również częstsze udzielanie urlopów na pracę badawczą, jak też umożliwienie i organizowanie wyjazdów zagranicznych. Nie bez znaczenia byłoby zwiększenie dotacji dla kierowanych przez profesorów zakładów naukowych i poprawa warunków ich funkcjonowania¹⁹. Należy dodać, że w dyskusji nad wygłoszonymi referatami uczestniczyło prawie 30 nauczycieli akademickich, głównie profesorów, i jak podaje J. Piskurewicz, byli to

prawdziwie przeważnie wybitni uczeni... stanowili wtedy z pewnością grono opiotwórcze – dlatego ich stanowiska wydają się reprezentatywne dla całego ówczesnego środowiska naukowego w Polsce²⁰.

1942 ambasador w ZSRR, a w 1943-1944 minister informacji. Organizator protestów środowiska akademickiego w 1930 r. (sprawa brzeska) i 1933 r. (reformy jędrzejewiczowskie). W 1941 r. otrzymał doktorat honoris causa w Oxford University, a w 1959 w Bazylei. W 1919 r. założył kontynuowaną do dziś serię wydawniczą *Biblioteka Narodowa. Stanisław Kot – uczonej i polityk*, red. A. Fitowa, Kraków 2001 i n.

¹⁸ *Pamiętnik II Zjazdu Naukowego odbytego w Warszawie w dniu 2-3 kwietnia 1927 roku*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, Warszawa 1927, t. 3, s. 33.

¹⁹ J. Piskurewicz, *Główne zagadnienia nauki i dydaktyki akademickiej w wypowiedziach uczonych II Rzeczypospolitej*, *Kwartalnik Pedagogiczny*, 2015, 1, s. 7-26.

²⁰ Tamże, s. 19.

W praktyce starania środowiska naukowego o podniesienie poziomu nauki i dydaktyki szkół wyższych przybierały różną formę. W okresie międzywojennym powołano wiele instytucji międzynarodowego życia naukowego. Międzynarodowa Unia Akademicka (*L'Union académique internationale*) (UAI) i Międzynarodowa Rada ds. Badań Naukowych (*Conseil International de Recherches*) były wiodącymi w tej dziedzinie. W 1921 roku Polska Akademia Umiejętności została upoważniona do reprezentowania nauki polskiej w tych międzynarodowych instytucjach. Podjęto także współpracę z utworzoną przy Lidze Narodów w Genewie (1922) Międzynarodową Komisją ds. Współpracy Intelektualnej (*Commission Internationale de la Cooperation Intellectuelle*), której wiceprzewodniczącą została Maria Skłodowska-Curie, a sekretarzem prof. Oskar Halecki²¹. Wkrótce powołano do życia Polską Komisję Międzynarodowej Współpracy Intelektualnej (1924-1939), w skład której weszli przedstawiciele PAU oraz Kasy im. Mianowskiego. Pośredniczenie między Międzynarodową Komisją a towarzystwami i pracownikami naukowymi w Polsce w zakresie wymiany naukowej pomiędzy Polską i innymi krajami europejskimi stało się jej podstawowym zadaniem. Ponadto, w Paryżu, w 1925 roku utworzono Międzynarodowy Instytut Współpracy Intelektualnej jako organ badawczy i wykonawczy Międzynarodowej Komisji. Polska subsydiowała tę instytucję i ustanowiła w niej swojego delegata. Ponadto, kiedy w 1923 roku Międzynarodowa Komisja założyła w Genewie Międzynarodowe Biuro Uniwersyteckie, w ślad za tym zorganizowano Polskie Biuro Uniwersyteckie przy Kasie im. Mianowskiego.

W Polsce od 1919 roku w obrębie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego funkcjonował Departament Nauki i Szkolnictwa Wyższego, który podejmował współpracę z odpowiednimi instytucjami krajowymi i zagranicznymi w celu nawiązania lub rozszerzenia wymiany intelektualnej²². Istniały więc instytucjonalne i formalne podstawy do podjęcia przez polskie jednostki naukowe szeroko zakrojonej międzynarodowej wymiany myśli i doświadczeń naukowych.

Decyzję o założeniu czasopisma „Szkoly Akademickie” podjęto 11 grudnia 1926 roku na zjeździe Stałej Delegacji Zrzeszeń i Związków Profesorów Szkół Akademickich. W skład tego porozumienia wchodziły, na zasadzie

²¹ Oskar Halecki (1891-1973), historyk, mediewista, absolwent UJ. W latach 1919-1939 profesor na Uniwersytecie Warszawskim, a w 1931-1939 Szkoły Nauk Politycznych. W latach 1922-1924 sekretarz Komitetu Współpracy Intelektualnej Ligi Narodów. Od 1929 r. członek PAU, działacz emigracyjny. W grudniu 1939 r. został rektorem polskiego uniwersytetu w Paryżu. Następnie przebywał w USA, gdzie zmarł. M. Wierzbicka, *Halecki Oskar*, [w:] *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994, s. 173-174.

²² E. Kula, M. Pękowska, *Działalność Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w dwudziestoleciu międzywojennym na rzecz międzynarodowej współpracy intelektualnej*, Studia Edukacyjne, 2016, 39, s. 413-431.

dobrowolności, związku i zrzeszenia profesorów państwowych szkół akademickich. W swoim statucie związek określił cele oraz sposoby działania. Za nadrzędny cel uznano reprezentowanie interesów szkolnictwa wyższego oraz profesorów szkół akademickich w sprawach wykraczających poza ich lokalny zakres działania. Przede wszystkim postanowiono:

zajmować się ochroną i rozwojem kultury duchowej oraz popieraniem spraw nauki i sztuki, popierać potrzeby szkół akademickich, zadbać o zapewnienie profesorom szkół akademickich odpowiedniego ich zawodowi stanowiska w społeczeństwie, tudzież o ochronę interesów materialnych i gospodarczych, zajmować się sprawami przedstawionymi jej przez zrzeszenia i związki profesorów²³.

Cele te realizowano przez: wnoszenie memoriałów i petycji do ciał ustawodawczych i władz centralnych, organizowanie międzyuczelnianych zjazdów profesorów szkół akademickich dla spraw naukowych, organizacyjnych i zawodowych, prowadzenie akcji wydawniczej i prasowej²⁴. Czasopismo „Szkoly Akademickie” było więc jedną z inicjatyw środowiska akademickiego na rzecz wzmocnienia uczelni wyższych. Jak podaje P. Hübner, tytuł pisma podkreślał szczególną pozycję szkół akademickich wobec ogółu szkół wyższych, które promowało Ministerstwo WRiOP²⁵. W założeniu czasopismo miało być kwartalnikiem. Jednak na przestrzeni trzech lat, to jest od 1927 do 1930 roku, kiedy było publikowane, ukazało się jedynie 10 numerów tego periodyku. Wszystkie zeszyty były zdominowane przez materiały kronikarskie, ukazujące działalność naukową poszczególnych uczelni. Wśród nich były również dość liczne informacje personalne. W czasopiśmie przekazywano też informacje dotyczące życia instytucji i towarzystw naukowych. Były to więc głównie dane faktograficzne. W 1930 roku Ogólny Zjazd Delegatów Zrzeszeń Profesorów i Docentów postanowił przekształcić kwartalnik „Szkoly Akademickie” w rocznik. Miał on mieć charakter kroniki uniwersyteckiej, bez dotychczasowych działów, w którym zamieszczano by przede wszystkim artykuły związane z aktualnymi problemami szkolnictwa wyższego. Ostatni, 10. zeszyt „Szkół Akademickich”, opublikowany w 1930 roku, zawierał zmieniony układ treści. Jednak rocznik nie był kontynuowany²⁶.

Komitet redakcyjny „Szkół Akademickich” tworzyli przedstawiciele różnych środowisk naukowych. Byli to: wspomniani już Jan Sosnowski (Warsza-

²³ „Szkoly Akademickie. Organ Stałej Delegacji Zrzeszeń i Związków Profesorów Szkół Akademickich w Polsce”, z. 1, red. K. Hrynakowski, Poznań 1927, s. 44.

²⁴ Statut Stałej Delegacji Zrzeszeń i Związków Profesorów Szkół Akademickich w Polsce, „Szkoly Akademickie” 1927, z. 1, s. 44.

²⁵ P. Hübner, *Rola periodyków ogólnoakademickich w formowaniu świadomości środowiska akademickiego II Rzeczypospolitej*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, 2018, t. 27, s. 159.

²⁶ Tamże, s. 159-160.

wa), Jan Krauze²⁷ (Kraków), Stanisław Loria²⁸ (Lwów), Stefan Ehrenkretz²⁹ (Wilno) i Konstanty Hrynakowski³⁰ (Poznań). Redakcję i administrację czasopisma umieszczono w Poznaniu.

Redakcja w pierwszej kolejności zwróciła się do władz uniwersytetów polskich z prośbą o podjęcie współpracy z czasopiśmem i nadsyłanie wiadomości z życia akademickiego poszczególnych szkół. Jako pierwsi na apel odpowiedzieli rektorzy Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Warszawskiego. Senat Uniwersytetu Warszawskiego wytypował ks. prof. Edmunda Burschego³¹ do stałej współpracy z czasopiśmem, a Uniwersytet Jagielloń-

²⁷ Jan Konrad Eligard Krauze (Kelles-Krauze - 1882-1964), absolwent Uniwersytetu Kijowskiego, studiował też w Instytucie Politechnicznym, tytuł inżyniera uzyskał we Lwowie. W latach 1909-1918 docent Politechniki Lwowskiej. W 1916 r. jako sekretarz Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie wyjechał do Wiednia. W latach 1918-1920 był dyrektorem departamentu technicznego w Oddziale Małopolskim Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Od 1920 r. był profesorem maszynoznawstwa w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Prowadził wykłady na Wyższym Studium Handlowym, Wydziale Rolniczym UJ oraz w krakowskiej ASP. Był jednym z założycieli polskiego Rotary Club. Podczas II wojny światowej aresztowany przez Niemców. Po uwolnieniu uczestniczył w tajnym nauczaniu. W latach 1946-1950 był dziekanem Wydziału Elektromechanicznego AGH. Na emeryturę przeszedł w 1960 r. B. Żongolłowicz, *Dzienniki 1930-1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004, s. 296.

²⁸ Stanisław Loria (1883-1958), fizyk, stopień doktora uzyskał na UJ w 1907 r. W 1910 r. habilitował się w Krakowie na podstawie rozprawy o magnetoptycznym zjawisku Kerr'a. Po wojnie należał do grupy naukowców, organizujących polski uniwersytet we Wrocławiu. Od roku 1951 był profesorem Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. M. Puchalik, *Stanisław Loria (1883-1958)*, PSB, t. 17, Wrocław-Warszawa-Kraków 1972, s. 559-561.

²⁹ Stefan Ehrenkretz (1880-1945), historyk prawa, profesor i ostatni rektor (od 1939) Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, zwolennik linii politycznej Józefa Piłsudskiego, senator III i IV kadencji (1930-1938) II Rzeczypospolitej, wolnomularz. Stopień doktora uzyskał na Uniwersytecie w Lipsku. W l. 1916-1920 wykładał na Wolnej Wszechnicy Polskiej i na Uniwersytecie Warszawskim. Następnie przeniósł się do Wilna, gdzie do 1939 r. prowadził wykłady z historii ustroju i prawa sądowego państwa polsko-litewskiego. Publikował prace z zakresu prawa sądowego polskiego i litewskiego oraz ustroju Litwy. W 1939 r. wybrany na rektora Uniwersytetu Stefana Batorego. A. Śródka, *Uczeni polscy XIX-XX stulecia*, t. I, Warszawa 1994, s. 439-440.

³⁰ Konstanty Hrynakowski (1878-1938), chemik, farmaceuta, profesor Uniwersytetu Poznańskiego, twórca szkoły analizy termicznej leków. Był jednym z redaktorów czasopisma „Szkoły Akademickie”. W 1902 r. ukończył Uniwersytet Kijowski, studiował następnie na Politechnice Kijowskiej. W 1905 r. zesłany do Tomsku za udział w rozruchach rewolucyjnych. W latach 1914-1920 prowadził prace naukowe w Getyndze, Monachium i Sztokholmie. Od 1920 na Uniwersytecie Poznańskim (od 1930 - profesor zwyczajny), na Wydziale Lekarskim. Autor 138 prac naukowych opublikowanych w Polsce, Niemczech, Francji i Rosji. Członek międzynarodowych towarzystw chemicznych. K. Maślankiewicz, *Hrynakowski Konstanty (1878-1938)*, PSB, t. 10, s. 55.

³¹ Edmund Bursche (1881-1940), teolog ewangelicki, pastor, historyk Kościoła i proboszcz. Studiował na wydziale teologii ewangelickiej na uniwersytecie w Tartu. W roku 1905 ordynowany na pastora Kościoła Ewangelickiego, został diakonem i proboszczem różnych gmin ziemi łódzkiej. W roku 1915 zesłany w głąb Rosji, skąd powrócił w roku 1918. W latach 1919-1920 studiował teologię na uniwersytecie w Bazylei. W 1922-1939 pięciokrotnie

ski jako stałego korespondenta zgłosił Jana Regulę, sekretarza Uniwersytetu. Z czasem na apel redakcji czasopisma odpowiedziały prawie wszystkie szkoły akademickie³².

W pierwszym numerze opublikowano tekst zatytułowany *Zamiast programu*, określając w nim charakter pisma:

„Szkoly Akademickie” będą przede wszystkim przynosiły sprawozdania z działalności poszczególnych związków i zrzeszeń profesorów oraz z działalności Stałej delegacji. Poza tym pragniemy zamieszczać w nich wiadomości o naukowej i nauczycielskiej działalności pracowni i profesorów szkół akademickich, o warunkach ich pracy, o trudnościach z jakimi się zmagają, o potrzebach ich warsztatów i postępach, jakimi mogą się wykazać. Sądzymy, że zbyt duża jest dyskusja nad tym czy takie wzajemne informowanie się o tym wszystkim, co stanowi treść naszego życia i naszych wysiłków, jest potrzebne i czy będzie pożyteczne. Twierdzimy tylko, że im więcej będziemy o sobie wiedzieli, im lepiej będziemy znali nastroje i dążenia poszczególnych środowisk życia akademickiego, tym prędzej do możliwości skoordynowanej współpracy, zarówno w dziedzinie nauczania, jak i na polu produkcji naukowej. Profesorowie szkół akademickich, uczeni i rutynowani specjaliści w różnych dziedzinach wiedzy i sztuki zawodowej, są z natury rzeczy indywidualistami. Silnie podkreślone różnice temperamentów i właściwości intelektualnych występować muszą u nas w Polsce współczesnej w naszym gronie tym wybitniej, że przeważnie przybyliśmy tu niedawno ze wszystkich stron świata, że wychowaliśmy się w różnych szkołach, nasiąkliśmy różnymi tradycjami i przywykliśmy do różnych warunków pracy. Dziś pracujemy przy jednym warsztacie, owiani wspólną chęcią służenia nauce i Państwu, spotykamy wszyscy te same trudności, wynikające ze stanu kultury naszego społeczeństwa, niedoświadczenia naszej młodej administracji i ubóstwa naszego Skarbu – lecz walczymy z nimi pojedynczo. Musimy nauczyć się walczyć i pracować razem. Wymaga tego przede wszystkim dobro sprawy, której służymy. Jeśli zadaniem naszym jest wykształcenie zastępów wysoko wykwalifikowanej inteligencji, założenie trwałych podwalin pod rozwój polskiej nauki i polskiego przemysłu oraz zapewnienie państwu warunków produktywnego życia gospodarczego i możliwości skutecznej obrony, jeśli zadania tego chcemy i musimy dokonać szybko i sprawnie w ciężkich warunkach materialnych, przeto jasnym jest, że nie wolno nam marnować sił i środków na wysiłki indywidualne³³.

Planowano, że obok wiadomości z życia naukowego i uniwersyteckiego w Polsce, czasopismo będzie publikowało wiadomości o ważniejszych zdarzeniach w sferach naukowych i uniwersyteckich wszystkich krajów. Informacje te miały być jak najdokładniejsze, aby mogły zawierać wszystkie

pełnił obowiązki dziekana Wydziału Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego. W 1929 r. powołany na profesora teologii ewangelickiej na te same uczelnie. W 1930 r. otrzymał godność doktora honoris causa uniwersytetu w Bazylei. W 1939 został aresztowany przez Gestapo i zesłany do KZ Oranienburg, a później do KZ Gusen, gdzie zmarł. E. Szulc, *Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie. Zmarli i ich Rodziny*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1989.

³² „Szkoly Akademickie” 1927, z. 1, s. 1.

³³ S. Loria, *Zamiast programu*, „Szkoly Akademickie” 1927, zeszyt 1, s. 3.

przejawy prądów, dążeń i zamierzeń naukowych czy dydaktycznych w Europie, Ameryce i Azji. Próbowano także stworzyć ramy do swobodnej dyskusji na temat spraw dotyczących organizacji pracy naukowej i nauczycielskiej w szkołach akademickich oraz kwestii ściśle zawodowych. Miały przybierać one formę „Listów do Redakcji” oraz krótkich, zwiezłych artykułów. Zakładano, że znajdują się w nich poglądy środowisk akademickich na sprawy zasadniczej wagi, jak nowa organizacja studiów, nowelizacja ustawy o szkołach akademickich, przygotowanie młodzieży wstępującej do szkół wyższych, czy też rzeczowa krytyka rozporządzeń i gospodarki finansowej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Wyrażano nadzieję, że „Szkoly Akademickie” będą „najwłaściwszym terenem dla rzucenia niejednej pozytywnej inicjatywy”³⁴.

Środowisko akademickie podjęło w pierwszym rządzie starania o złagodzenie negatywnych skutków zmian, jakie miały wówczas miejsce w szkolnictwie wyższym. 31 stycznia 1926 roku, na pierwszym posiedzeniu Stałej Delegacji Zrzeszeń i Związków Profesorów Szkół Akademickich w Polsce, zdecydowano o przygotowaniu w imieniu środowiska akademickiego „memoriału rzeczowego”, adresowanego do władz centralnych. Podniesione zostały w nim kwestie dotyczące realnych potrzeb szkolnictwa wyższego oraz poprawy warunków materialnych pracowników naukowych. Środowisko zaniepokojone było bowiem redukcją wydatków rzeczowych i personalnych, wprowadzanych przez tak zwaną ustawę sanacyjną³⁵. Szczególnie chodziło o zmniejszenie dotacji na szkoły wyższe, uposażenia pracowników naukowych oraz etaty młodszej kadry akademickiej. Wnioskowano zatem o wyłączenie uposażenia kadry akademickiej z przepisów zrównujących pracowników naukowych z innymi urzędnikami³⁶. W wyniku tych działań, przedstawiciele Stałej Delegacji: prof. Ignacy Łyskowski³⁷, prof. Stefan Pieńkowski³⁸ i prof. J. Sosnowski przedstawili ministrowi Antoniemu Sujkowskie-

³⁴ „Szkoly Akademickie” 1927, z. 1, s. 3-4.

³⁵ Ustawa z 22 grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej. DzU 1925 nr 129 poz. 918

³⁶ „Szkoly Akademickie” 1927, z. 1, s. 13-15.

³⁷ Ignacy Koschembahr-Łyskowski (1864-1945), prawnik cywilista, romanista. Studia prawnicze ukończył w Berlinie w 1888 r. Od 1900 r. kierował katedrą prawa rzymskiego w Uniwersytecie Lwowskim. Członek Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej, w latach 1923-1924 rektor Uniwersytetu Warszawskiego. W 1930 r. uzyskał tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Wileńskiego, a w 1934 r. Uniwersytetu w Nancy. K. Bukowska, *Łyskowski (Koschembahr-Łyskowski) Ignacy (1864-1945)*, PSB, t. 18, Wrocław - Warszawa - Kraków 1973, s. 605-606.

³⁸ Stefan Pieńkowski (1883-1953), fizyk, rektor Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1925-1926, 1933-1936 oraz 1945-1947. Od 1937 r. członek honorowy rumuńskiej akademii nauk w Bukareszcie. Od 1952 r. członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk. K. Szyborski, *Pieńkowski Stefan (1883-1953)*, PSB, t. 26, Warszawa-Kraków 1981, s. 127-129.

mu³⁹ stanowisko środowiska akademickiego⁴⁰. Jako najistotniejszą podkreślili kwestię zwiększenia dotacji na szkoły wyższe i systematyczne ich wypłacanie. Wnioskowali także o zmianę zapisów ustawy, dotyczących kadry akademickiej. Prosimi także, aby Ministerstwo uznało Stałą Delegację jako ciało doradcze i konsultowało decyzje dotyczące szkolnictwa wyższego z tym gremem. Jednakże, trwające kilka miesięcy pertraktacje środowiska akademickiego z rządem nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Przywrócono jedynie wynagrodzenia rektorów i dziekanów, podobnie jak dyrektorów szkół średnich i prezesów sądów. Podjęto także rozmowy z Departamentem Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie emerytur profesorów i zmian w nowelizowanej w tym czasie Ustawie Emerytalnej⁴¹.

Przedstawione wyżej kwestie podnoszono również na zjeździe rektorów szkół akademickich, który odbył się 15 stycznia 1927 roku w Krakowie. W trakcie obrad przedstawiono stan i potrzeby szkolnictwa wyższego w Polsce. Szczególną uwagę poświęcono nowelizacji ustawy o szkołach akademickich, a wnioski z dyskusji postanowiono przedstawić senatom szkół akademickich. Ustalono także, że wszystkie szkoły akademickie będą w sposób jednolity interpretowały i wykonywały zapisy ustawy. Podjęto też starania, aby władze centralne uznały zjazdy rektorów przez wprowadzenie odpowiedniego zapisu do ustawy lub na drodze rozporządzenia ministerialnego⁴².

Problemy te znalazły odzwierciedlenie w publikacjach zamieszczanych na łamach czasopisma „Szkoly Akademickie”. Już w pierwszym numerze opublikowano tekst Jana Krauzego pod tytułem *Unifikacja szkolnictwa wyższego*. Podkreślił on, że w organizacji tego szkolnictwa stwierdzić można dwa zasadnicze kierunki: „nowszy koncentracyjny i starszy decentracyjny” (!). W opinii profesora, powstanie systemu zdecentralizowanego spowodowane było ekskluzywnym stanowiskiem starych europejskich uniwersytetów, które nie chciały uznać nowej gałęzi wiedzy – wiedzy technicznej. Tym samym, nie akceptowały nowo tworzonych instytucji kształcenia technicznego. Autor poddał analizie te dwie koncepcje organizacji szkolnictwa wyższego,

³⁹ Antoni Sujkowski (1867-1941), studiował na wydziale matematyczno-fizycznym Uniwersytetu w Kijowie. Nauczyciel i kierownik w prywatnych szkołach średnich w Królestwie Polskim. W czasie I wojny światowej był w Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestnik paryskiej konferencji pokojowej. W latach 1919-1939 profesor SGH w Warszawie, w tym czasie w latach 1929-1931 był tam rektorem. Współzałożyciel Instytutu Badań Spraw Narodowościowych. W 1926 r. minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Od 1932 r. prezes Polskiego Towarzystwa Geograficznego. B. Żongołłowicz, *Dzienniki 1930-1936*, s. 506.

⁴⁰ Według słów Bronisława Żongołłowicza, A. Sujkowski nie nadawał się na ministra. Kazimierz Bartel powołał go na to stanowisko na usilną prośbę Józefa Piłsudskiego, mimo iż sejm dał Sujkowskiemu votum nieufności. Gabinet upadł po ponad dwóch miesiącach, Sujkowski pełnił bowiem funkcję od 6 lipca do 30 września 1926 r. Tamże.

⁴¹ „Szkoly Akademickie” 1927, z. 1, s. 17.

⁴² Tamże, s. 40.

prównując doświadczenia krajów zachodnich z polskimi warunkami. Z jego prezentacji wynika, że był zwolennikiem unifikacji szkolnictwa wyższego, upatrując w tym większe możliwości rozwoju dla uczelni⁴³.

Na łamach czasopisma prezentowano także dane, ukazujące aktualny stan i potrzeby szkół wyższych⁴⁴. Na omawianych wcześniej zjazdach naukowych podnoszono kwestie dużej liczby studentów przyjmowanych do uczelni. Dane statystyczne przesłane przez szkoły wyższe do redakcji czasopisma pokazują, że w roku akademickim 1925/1926 działało w Polsce ogółem 19 szkół wyższych, w tym 8 uniwersytetów, 2 politechniki, 1 akademia górnicza, 2 wyższe szkoły handlowe, 1 instytut dentystyczny, 1 akademia medycyny weterynaryjnej, 1 szkoła nauk politycznych, 1 wyższa szkoła gospodarstwa wiejskiego, 2 akademie sztuk pięknych. Uczelnie te liczyły razem 36 875 słuchaczy. Największą uczelnią był Uniwersytet Warszawski, w którym naukę pobierało 8537 studentów. W roku 1925/1926 Uniwersytet wydał 848 dyplomów. Następne pod względem liczebności studentów uczelnie to Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, liczący 5999 słuchaczy i Uniwersytet Jagielloński, do którego uczęszczało 5076 studentów.

Dość ciekawie prezentują się dane Uniwersytetu Warszawskiego dotyczące naboru na studia w roku akademickim 1925/1926. Na przykład, na Wydział Prawa wpłynęło 920 podań na 800 wolnych miejsc, więc kandydatów było niewiele więcej od liczby wolnych miejsc (1,15 kandydata na miejsce). Inaczej wyglądała sytuacja na innych wydziałach. Na Wydział Lekarski złożono 376 podań na 130 miejsc, co daje w przybliżeniu 2,9 kandydata na miejsce. Podobnie duża liczba chętnych była na Oddział Farmaceutyczny. Tam na 57 miejsc złożono 234 podania, co stanowiło ponad 4 kandydatów na jedno miejsce. Do Studium Weterynaryjnego z kolei złożono 90 podań na 60 wolnych miejsc, co daje 1,5 kandydata na jedno miejsce. Podobnie duża, bo blisko 3 osoby na jedno miejsce, była liczba chętnych na Wydział Filozoficzny, Sekcję Przyrodniczą. Tam złożono 360 podań na 125 wolnych miejsc⁴⁵.

Wspomniana wcześniej Ustawa o szkolnictwie wyższym z 1920 roku zawierała treści regulujące sprawy związane ze statusem kadry akademickiej. Tworzyli ją nauczyciele akademicy: profesorowie honorowi, zwyczajni, nadzwyczajni i docenci oraz nauczyciele nieakademiccy – lektorzy. Naczelną władza państwowa mianowała profesorów zwyczajnych i nadzwyczajnych

⁴³ „Szkoly Akademickie” 1927, z. 1, s. 4.

⁴⁴ Prezentowane na łamach czasopisma informacje nie są pełnymi danymi odnoszącymi się do szkolnictwa wyższego. Publikowano tu tylko te, które nadsyłane były przez poszczególne ośrodki naukowe. Toteż zamieszczone w poszczególnych numerach wydawnictwa informacje są opracowane w różny sposób, co utrudnia ich analizę. Dlatego też przytaczane przez autorki w dalszej części artykułu statystyki i wykazy są jedynie egzemplifikacją najważniejszych problemów szkolnictwa wyższego w omawianym okresie.

⁴⁵ „Szkoly Akademickie”, 1927, z. 1, s. 29.

na wnioszek rady wydziału, przyjęty przez zebranie ogólne profesorów lub senat uczelni. Do najważniejszych obowiązków profesorskich należało prowadzenie badań i twórczej pracy naukowej, prowadzenie wykładów i ćwiczeń, kierowanie związanymi z katedrą zakładami, prowadzenie seminariów, egzaminowanie z wykładanego przedmiotu oraz uczestniczenie w posiedzeniach rady. Ustawa przewidywała tylko jedną możliwość usunięcia profesora z katedry, kiedy zebranie ogólne profesorów lub senat, po przeprowadzeniu dochodzenia dyscyplinarnego lub postępowania honorowego, podjąłby taką uchwałę popartą dwiema trzecimi głosów. Pozycja profesora była więc niezwykle silnie zabezpieczona.

Ustawa przewidywała prawo szkół akademickich do nadawania niższych stopni naukowych, których nazwy nie określono, a także wyższych, to znaczy stopnia doktora oraz do przyznawania tytułów zawodowych⁴⁶. Na przykład, w omawianym czasie Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, w roku akademickim 1925/1926, na łączną liczbę 837 studentów posiadała 12 katedr obsadzonych przez profesorów zwyczajnych, 10 katedr kierowanych przez profesorów nadzwyczajnych, 1 katedrę kierowaną przez zastępcę profesora i 2 katedry z wakatem. Ponadto, w uczelni pracowało 6 docentów, 22 wykładających, 11 adiunktów, 15 starszych asystentów, 43 asystentów, 43 asystentów płatnych z ryczałtu⁴⁷. Jak wynika z danych Akademii Górniczej w Krakowie, przy uwzględnieniu liczby studentów przyjętych w roku akademickim 1926/1927 na jedną katedrę przypadało tam 19,7 studenta, a na jedną „siłę pomocniczą”, czyli młodszą kadre naukową – 15 słuchaczy. Natomiast na jedną katedrę przypadało 1,32 młodszej kadry naukowej, a na jedną siłę kancelaryjną – 55 słuchaczy⁴⁸.

Podane w czasopiśmie dane przedstawiają także statystyki kobiet na uczelniach w 1927 roku. Na Uniwersytecie w Poznaniu na ogólną liczbę studiujących 3811 przypadało 737 kobiet. Najwięcej kobiet, bo 338, studiowało na Wydziale Humanistycznym. Natomiast najmniej, bo tylko 8, studiowało na Wydziale Rolniczo-Leśnym. Nieliczna była też grupa kobiet na Wydziale Prawno-Ekonomicznym, ponieważ w liczbie 1436 słuchaczy stanowiły one 55-osobową grupę. Podobna sytuacja występowała na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie na Wydziale Prawa i Administracji na 1469 studentów były 54 kobiety. Natomiast na Wydziale Filozoficznym kobiety stanowiły 1/3 studiujących: w liczbie 3319 było 1132 kobiet. Ponadto, na wydziale wypromowano 58 doktorów, w tym 19 kobiet⁴⁹. Należy przypomnieć, że w Polsce

⁴⁶ W. Sיעiński, *Organizacja uczelni akademickich w II Rzeczypospolitej w świetle ustawodawstwa dotyczącego nauki i szkolnictwa wyższego*, *Studia Administracyjne*, 2017, 9, s. 50.

⁴⁷ „Szkoly Akademickie”, 1927, z. 1, s. 29.

⁴⁸ Tamże, s. 32.

⁴⁹ Tamże, s. 31.

dopiero w 1894 roku, na Kongresie Pedagogów Polskich, zaakceptowano wnioski o dopuszczenie kobiet do studiów uniwersyteckich na wszystkich kierunkach⁵⁰. Studia kobiet na Uniwersytecie Jagiellońskim są najlepszą ilustracją procesu przełamywania tradycyjnego modelu żeńskiej edukacji, uzyskania matury, dyplomu uniwersyteckiego i zatrudnienia w wyuczonym zawodzie. O ile dość szybko następowała asymilacja kobiet w grupie studenckiej, to znaczna część profesorów z trudnością akceptowała panie w uniwersytecie. To w pewnym stopniu również wyjaśnia, dlaczego dopiero od lat 30. XX wieku kobiety studiowały na wszystkich kierunkach w krakowskiej uczelni, stopniowo dopuszczane również do karier naukowych. Kobiety od lat 30. stanowiły 30% ogółu studentów. Był to najwyższy wskaźnik studiujących kobiet w tej uczelni⁵¹.

Uwzględniając fakt, że w Drugiej Rzeczypospolitej problemy narodowościowe były dość skomplikowane⁵², ciekawie przedstawiają się dane dotyczące wyznania studentów ówczesnych szkół wyższych. Na przykład, na Politechnice w Krakowie w roku akademickim 1925/1926 na ogólną liczbę 3827 słuchaczy 3199 było wyznania rzymskokatolickiego, 383 mojżeszowego, 129 ewangelicko-augsburskiego i 101 prawosławnego. Natomiast, wyznania greckokatolickiego było 2 studentów, podobnie jak anglikańskiego i staroobrzędowców. Ponadto, studiowały tam 3 osoby kościoła ormiańskiego i 1 baptysta. Bezwyznaniowość deklarowało 5 osób. Natomiast, na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, na wydziałach teologicznym, prawa, lekarskim, humanistycznym i matematyczno-przyrodniczym studiowało 5605 osób. W tej liczbie 921 osób stanowili słuchacze wyznania greckokatolickiego. Podobnie kształtowały się dane na Akademii Górniczej w Krakowie, gdzie na

⁵⁰ J. Hulewicz, *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX*, Kraków 1939 i n.; W. Jamrózek, *Kongresy i zjazdy pedagogiczne w rozwoju polskiej myśli i praktyki edukacyjnej (do 1939 roku)*, Poznań 2015, s. 38-42.

⁵¹ R. Dutkowska, *Żeńskie gimnazja Krakowa w procesie emancypacji kobiet (1896-1918)*, Kraków 1995 i n.; U. Perkowska, *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939*, Kraków 1994 i n.

⁵² Konstytucja marcowa z 1921 roku (Ustawa z 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, DzU z 1921 r., nr 44, poz. 267) zawierała szczegółowe postanowienia dotyczące mniejszości narodowych. W art. 95 Rzeczpospolita Polska zapewniła na swoim obszarze pełną ochronę życia, wolności i mienia wszystkim bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy lub religii. Natomiast w artykule 114 konstytucji podkreślono szczególną rolę wyznania rzymskokatolickiego, będącego religią większości obywateli. Artykuł ten określał w ten sposób jako mniejszość obywateli państwa polskiego, wyznających inną religię niż rzymskokatolicka. Zapisy Konstytucji marcowej, traktujące o wolnościach obywatelskich i ochronie mniejszości narodowych i wyznaniowych, weszły w znaczącej części również do Konstytucji kwietniowej z 1935 roku (Ustawa konstytucyjna z 23 kwietnia 1935 r., DzU 1935, nr 30, poz. 227). W omawianym okresie 64,8% było wyznania rzymskokatolickiego, prawosławnego 11,8%, greckokatolickiego 10,4%, mojżeszowego 9,8%, wyznań ewangelickich 2,6%, innych 0,6%. Za: J. Tomaszewski, *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1985, s. 42-49.

wydziałach górniczym i hutniczym studiowało łącznie 470 studentów i wolnych słuchaczy. W tej grupie studentów wyznania rzymskokatolickiego było 433, greckokatolickiego 13, ewangelickiego 12, prawosławnego 12. Narodowość polską deklarowało 445 studentów, rosyjską 3, ukraińską 16, inne 6⁵³.

W każdym numerze czasopisma można znaleźć informacje o udziale polskich uczonych w ruchu naukowym za granicą. Jak wielokrotnie podkreślano na zjazdach naukowych, ten aspekt pracy środowisk akademickich był bardzo istotny dla jakości pracy naukowej i dydaktycznej oraz znaczenia polskich uniwersytetów na świecie. W pierwszym numerze pisma podano, że w 1927 roku siedmiu polskich uczonych wygłosiło swoje referaty w Europie i USA. Profesor Uniwersytetu Warszawskiego, Eugeniusz Jarra wyjechał do Włoch, gdzie wygłosił szereg wykładów w Padwie i Rzymie na temat: „Wpływ nauki włoskiej na polską myśl prawniczą w wieku XV”. Z kolei Wacław Sierpiński, również profesor Uniwersytetu Warszawskiego, miał wykład z dziedziny matematyki na Uniwersytecie w Strasburgu. Profesor Tadeusz Zieliński wygłosił odczyt: „Rolnik w polskiej literaturze : Il contadino nella litteratura Polacca” w Circolo Filologico w Mediolanie, później w Rzymie. Natomiast, prof. Roman Dybowski wyjechał do Chicago, gdzie był zaproszony przez Polish Club. Wygłosił tam w okresie wakacji cykl wykładów z języka i literatury polskiej na tamtejszym uniwersytecie⁵⁴. Z każdym rokiem liczba polskich naukowców wyjeżdżających na uniwersytety zagraniczne wzrastała⁵⁵.

Tendencja ta dotyczyła także publikacji polskich uczonych ogłaszanych w językach obcych. Jeszcze w roku 1927 na łamach pierwszego numeru czasopisma informowano o 15 takich publikacjach⁵⁶, ogłoszonych głównie w języku francuskim. W kolejnych latach, prawdopodobnie ze względu na ich zwiększoną liczbę, takich danych nie podawano łącznie, lecz były one przypisane do poszczególnych ośrodków oraz instytucji naukowych.

Także polskie uczelnie gościły uczonych z zagranicy. W 1927 roku odwiedziło Polskę dwunastu zagranicznych uczonych, którzy wygłosili cykle wykładów lub pojedyncze prelekcje na tematy z różnych dziedzin wiedzy. Warto pokazać, kto składał wizyty w polskich uczelniach, ponieważ ilustruje to, że odwiedzali nas uczeni z dużych i znaczących uczelni oraz instytutów naukowych. Zatem, Paweł Langevin, profesor fizyki w College de France, wygłosił

⁵³ „Szkoly Akademickie”, 1927, z. 1 s. 29, 32.

⁵⁴ „Szkoly Akademickie”, 1927, z. 2-3, s. 83.

⁵⁵ Z obliczeń własnych danych zamieszczonych w czasopiśmie wynika, że w roku 1928 za granicę wyjechało 23 polskich uczonych. Natomiast w numerze szóstym i siódmym (jeden tom), obejmującym okres tylko od października 1928 do stycznia 1929 roku podano, że z Warszawy na wykłady gościnne, zjazdy naukowe i inne naukowe spotkania wyjechało ponad 40 uczonych, z Krakowa 26, ze Lwowa również 26, z Poznania 19, a z Wilna 14. Tendencja ta utrzymywała się w latach kolejnych.

⁵⁶ „Szkoly Akademickie”, 1927, z. 2-3, s. 82.

w Warszawie i Poznaniu szereg prelekcji o najnowszych odkryciach w dziedzinie fal ultradźwiękowych i nowoczesnych teoriach zjawisk magnetycznych. Historyk literatury francuskiej, Fortunat Strowski, profesor Sorbony, miał cykl wykładów w Warszawie i Bydgoszczy o odrodzeniu teatru we Francji oraz o współczesnej powieści francuskiej. W auli Uniwersytetu Warszawskiego profesor Francois Delaisi, polityk i ekonomista francuski, mówił na temat problemów współczesnej Europy („Le probleme de l'Europe contemporaine”). Cykl wykładów w Poznaniu i Lwowie miał Julliot de la Morandiere, profesor prawa cywilnego w Uniwersytecie Paryskim. Mówił na temat wprowadzenia prawa francuskiego w Alzacji i Lloraine „L'introduction du droit francais en Alsace et Lloraine”. Natomiast H. Lalonel, profesor prawa międzynarodowego w Uniwersytecie Nancy, w Poznaniu miał odczyt: „Le veritable esprit de Locarno” („Prawdziwy duch Locarno”). W Instytucie Francuskim w Warszawie gościł Charles Perez, profesor Uniwersytetu Paryskiego. Głosił referat: „Badanie biologii morskiej we Francji i stacja biologiczna Roscoff Les Rechelches”. Pietro de Francisci, profesor Uniwersytetu w Rzymie, miał w Warszawie cykl wykładów „O dogmatycznej i historycznej metodzie badań prawnych” i „O społecznym podłożu prawa”. Swój drugi odczyt miał w Krakowie, gdzie mówił o „Stopniowym upaństwowieniu prawa we Włoszech”. Szereg wykładów o stosunku państwa do Kościoła miał w Warszawie dr Kamil Henner, profesor prawa kanonicznego na Uniwersytecie w Pradze. Z kolei, kierownik działu rękopisów Narodowej Biblioteki w Atenach, profesor Temistokles Bolides, wygłosił w Krakowie odczyt: „O bizantyńskich rękopisach i pismach źródłowych”. Dwaj profesorowie P. Negulescu i A. Teodorescu z Bukaresztu mieli wykłady w Uniwersytecie Warszawskim „O konstytucji i administracji w Rumunii”. Ponadto, profesor Uniwersytetu w Rzymie, tłumacz powieści i poezji polskiej na język włoski Henryk Damiani przybył do Polski na dłużej, w celu bliższego zapoznania się z naszym życiem kulturalnym⁵⁷. W kolejnych latach rosła liczba uczonych z zagranicy odwiedzających polskie uczelnie⁵⁸.

Na łamach czasopisma informowano także o aktywności polskich towarzystw naukowych. W pierwszym numerze podano informacje na temat zjazdów, sympozjów, posiedzeń i innych inicjatyw, podejmowanych przez różnorakie towarzystwa naukowe we Lwowie, Warszawie, Wilnie, Krakowie i Poznaniu. Łącznie 24 towarzystwa zorganizowały sesje i spotkania naukowe, na których wygłoszono 46 referatów⁵⁹. W latach kolejnych przybywało

⁵⁷ „Szkoly Akademickie”, 1927, z. 2-3, s. 83-84.

⁵⁸ Z informacji zgłoszonych do wydawnictwa wynika, że do października 1928 roku polskie uczelnie odwiedziło 17 zagranicznych naukowców. Natomiast w numerze szóstym i siódmym (jeden tom), obejmującym okres tylko od października 1928 do stycznia 1929 roku polskie uczelnie gościły aż 22 uczonych ze świata.

⁵⁹ „Szkoly Akademickie”, 1927, z. 2-3, s. 33-34.

informacji o takich spotkaniach. Na przykład, w numerze szóstym i siódmym z 1928/1929 roku informowano o kilkadziesiątu zjazdach, jednak wyłącznie o tych, które miały zakres ogólnopolski lub międzynarodowy. W grupie tej wymieniano także te spotkania zagraniczne, w których licznie uczestniczyli polscy badacze⁶⁰.

Informacje o działalności szkół wyższych zamieszczane na łamach „Szkół Akademickich” były bardzo bogate. Obok już wymienionych, informowano także o mianowaniach, postępowaniach awansowych, zmianach personalnych na katedrach i we władzach uczelni. Przypominano o jubileuszach, nagrodach i odznaczeniach. Pamiętano także o tych, którzy odeszli na zawsze, informując o tych smutnych wydarzeniach w kronice żałobnej. Z czasem zamieszczano w niej także, wzbogacone o przebieg działalności naukowej, biogramy zmarłych, wybitnych przedstawicieli nauki. W czasopiśmie informowano też o ważnych wydarzeniach na uczelniach zagranicznych, podając je w podobny sposób jak informacje o szkołach polskich. Te bogate dane mogą stanowić punkt wyjścia do postawienia kolejnych problemów badawczych, dotyczących funkcjonowania szkolnictwa wyższego i nauki w tym okresie. Stanowią także dobre źródło informacji dla badań biograficznych.

Analiza poszczególnych zeszytów „Szkół Akademickich” wskazuje, że podejmowana na łamach pisma problematyka odgrywała istotną rolę w formowaniu świadomości polskiego środowiska akademickiego. Jak pisał P. Hübner:

powstały warunki sprzyjające artykulacji narodowych interesów, promowaniu własnej twórczości w języku polskim, pozyskiwaniu publicznej akceptacji ze strony społeczeństwa (...) Odkrywano, że istnieją zasoby osób i instytucji gotowe do działania, tak by powołać desygntyatę pojęcia „nauka polska”⁶¹.

Wszystkie te starania polegające na publikowaniu informacji o działalności szkół wyższych w kraju i za granicą miały służyć między innymi mobilizowaniu środowisk akademickich do podnoszenia jakości kształcenia w rodzimych uczelniach. Ponadto, ukazywanie potrzeb poszczególnych szkół akademickich, także materialnych, jednoczyło to środowisko.

BIBLIOGRAFIA

- Bajerski A., *Szkolnictwo wyższe międzywojennej Polski. Ujęcie geograficzne*, Poznań 2016.
Bieńkowski W., *Semkowicz Władysław Aleksander, krypt. i pseud. Dr Wł. S., S., SAS, W. S., Wł. S. (1878-1949)*, PSB, t. 36, Warszawa – Kraków 1995.

⁶⁰ „Szkoly Akademickie”, 1928/1929, z. 6-8, s. 63-69.

⁶¹ P. Hübner, *Rola periodyków ogólnoakademickich*, s. 155.

- Bukowska K., Łyskowski (Koschembahr-Łyskowski) Ignacy (1864-1945), PSB, t. 18, Wrocław – Warszawa – Kraków 1973.
- Dutkova R., *Żeńskie gimnazja Krakowa w procesie emancypacji kobiet (1896-1918)*, Kraków 1995.
- Dybiec J., *Nie tylko szablą. Nauka i kultura polska w walce o utrzymanie tożsamości narodowej 1795-1918*, Kraków 2004.
- Hübner P., *Rola periodyków ogólnoakademickich w formowaniu świadomości środowiska akademickiego II Rzeczypospolitej*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, 2018, 27.
- Hulewicz J., *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX*, Kraków 1939.
- Jamrożek W., *Kongresy i zjazdy pedagogiczne w rozwoju polskiej myśli i praktyki edukacyjnej (do 1939 roku)*, Poznań 2015.
- Jelonek M., Skrzyńska J., *Jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym – uwagi wstępne*, [w:] *Ewaluacja jakości dydaktyki w szkolnictwie wyższym. Metody, narzędzia, dobre praktyki*, red. W. Przybylski, S. Rudnicki, A. Szwed, Kraków 2010.
- Kula E., Pękowska M., *Działalność Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w dwudziestoleciu międzywojennym na rzecz międzynarodowej współpracy intelektualnej*, Studia Edukacyjne, 2016, 39.
- Loria S., *Zamiast programu, „Szkoły Akademickie” 1927*, z. 1.
- Massalski A., Kula E., *Polityka edukacyjna: pomiędzy kształceniem i wychowaniem*, [w:] *Stulecie polskiej polityki społecznej 1918-2018*, red. E. Bojanowska i in., Warszawa 2018.
- Maślankiewicz K., *Hrynakowski Konstanty (1878-1938)*, PSB, t. 10, Wrocław – Warszawa 1962-1964.
- „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, Warszawa 1920, t. 3.
- Pamiętnik II Zjazdu Naukowego odbytego w Warszawie w dniu 2-3 kwietnia 1927 roku*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, Warszawa 1927, t. 3.
- Perkowska U., *Studentki Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1894-1939*, Kraków 1994.
- Piskurewicz J., *Główne zagadnienia nauki i dydaktyki akademickiej w wypowiedziach uczonych II Rzeczypospolitej*, *Kwartalnik Pedagogiczny*, 2015, 1.
- Puchalik M., *Stanisław Loria (1883-1958)*, PSB, t. 17.
- Rostworowski E., *Konopczyński Władysław (1880-1952)*, PSB, t. 13, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967-1969.
- Sadowska J., *Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej: geneza, założenia i realizacja reformy Jędrzejewiczowskiej*, Białystok 2001.
- Sieciński W., *Organizacja uczelni akademickich w II Rzeczypospolitej w świetle ustawodawstwa dotyczącego nauki i szkolnictwa wyższego*, *Studia Administracyjne*, 2017, 9.
- Sroka S.T., *Siedlecki Michał Marian (1873-1940)*, PSB, t. 36, Warszawa – Kraków 1996.
- Sroka S.T., *Sosnowski Jan Kazimierz (1875-1938)*, PSB, t. 40, Warszawa – Kraków 2001.
- Stanisław Kot – uczonej i polityk*, red. A. Fitowa, Kraków 2001.
- Statut Stałej Delegacji Zrzeszeń i Związków Profesorów Szkół Akademickich w Polsce*, „Szkoły Akademickie. Organ Stałej Delegacji Zrzeszeń i Związków Profesorów Szkół Akademickich w Polsce”, Poznań 1927, z. 1.
- „Szkoły Akademickie. Organ Stałej Delegacji Zrzeszeń i Związków Profesorów Szkół Akademickich w Polsce”, z. 1-10, red. K. Hrynakowski, Poznań 1927-1930.
- Szulc E., *Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie. Zmarli i ich Rodziny*, Warszawa 1989.
- Szyborski K., *Pieńkowski Stefan (1883-1953)*, PSB, t. 26, Warszawa – Kraków 1981.
- Śródka A., *Uczeni polscy XIX-XX stulecia*, t. I, Warszawa 1994.

Taszycki W., *Łoś Jan Nepomucen (1860-1928)*, PSB, t. 18, Wrocław - Warszawa - Kraków 1973.

Tomaszewski J., *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1985.

Ustawa z 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, DzU z 1921 r., nr 44, poz. 267.

Ustawa z 22 grudnia 1925 roku o środkach zapewnienia równowagi budżetowej, DzU z 1925 r., nr 129, poz. 918.

Wierzbicka M., *Halecki Oskar*, [w:] *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994.

Żongołowicz B., *Dzienniki 1930-1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004.